

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директор Державного науково-методичного
центру змісту культурно-мистецької освіти

_____ М. М. Бриль
« 20 » _____ 2022 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

**ЗНАЧЕННЯ ВІКОВИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ
У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ
ІНТЕРЕСУ ДО ГРИ НА ФОРТЕШАНО**

Методичні рекомендації
для закладів початкової мистецької освіти

Укладач:

І. К. Глінкіна

викладач Світловодської дитячої музичної школи, спеціаліст вищої категорії, старший викладач

Рецензенти:

О. В. Лобода

викладач, завідувач фортепіанно-теоретичним відділом Чорнобаївської дитячої школи мистецтв, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Н. М. Заболотня

викладач, заступник директора з навчально-методичної роботи початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу «Київська дитяча школа мистецтв № 5 імені Л. Ревуцького», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, заслужений працівник культури України

Відповідальна
за випуск

А. Г. Полещук

© Глінкіна І. К. 2022 р.

© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2021 р.

ВСТУП

Вміння правильно визначити,
на що здатний кожен учень сьогодні,
як розвивати його розумові здібності надалі, –
це надзвичайно важлива складова
педагогічної мудрості.
В. О. Сухомлинський

Як викликати у дитини цікавість до музики? Як навчити її полюбити свій інструмент? Як побудувати навчальний процес у своєму класі? І найважливіше: як навчити кожного, адже вони такі різні?! Кожен викладач мистецької школи постійно ставить перед собою ці питання та шукає відповіді на них як в особистій практиці, так і у досвіді колег.

Індивідуальний підхід до кожного учня – основний принцип музичної педагогіки. Головна його перевага у тому, що він дозволяє цілком адаптувати зміст, методи і темпи навчальної діяльності до музичних здібностей та вікових особливостей дитини, приймати дитину такою, якою вона є, відслідковувати її досягнення, вчасно коригувати діяльність учня/учениці та педагога.

Урок в класі спеціального фортепіано створює умови, за яких:

1) викладач взаємодіє лише з одним учнем;
2) учень використовує засоби навчання (навчальні посібники – ноти, дидактичний матеріал, музичний інструмент);

3) кожен учень може отримати нові знання та вміння, використовувати їх на практиці, бачити власні досягнення, досягти успіху у своїй виконавській діяльності.

Індивідуальні заняття дозволяють знайти більш точний і психологічно правильний підхід до кожного учня та вибрати найвідповідніший метод навчання [1].

На сьогоднішній день в якості ефективного засобу роботи з учнями розглядається комплекс методів навчання, що пов'язані з вихованням учнів та урахуванням їх вікових і психологічних особливостей[1].

Найефективнішими є:

- ігрові методи;
- методи стимулювання й мотивації зацікавленості до навчання;
- методи створення ситуацій успіху, творчості та інше.

Кожен дитячий вік має свої психологічні особливості. Завдання педагога – знати їх, щоб створювати умови для розвитку особистості.

В цій роботі розглядаються методи і форми навчання, які сприяють формуванню творчих і початкових виконавських навичок у дітей дошкільного віку, а в роботі з підлітками допомагають підвищувати інтерес до гри на фортепіано, досягати успіху в навчанні.

I

На сучасному етапі розвитку знань щодо раннього дитинства знайшла підтвердження ідея самоцінності перших років життя дитини як фундаменту формування її особистості. В цей період закладаються основи таких якостей, як компетентність, самостійність, творчість тощо.

Активне формування музичних здібностей, творчих і виконавських навичок у дітей 5 – 6 років є одним з найважливіших факторів, який визначає успіх подальшого музичного навчання. Раннє залучення дітей до музики створює необхідні умови для всебічного гармонійного розвитку особистості дитини, а також допомагає виявити дітей, які мають добрі музичні дані.

Робота з дітьми підготовчої групи передбачає комплексний підхід до розвитку їхніх музичних здібностей. Протягом першого року навчання разом з розвитком слухових уявлень, ритму, пам'яті викладачу фортепіано потрібно навчити дитину правильно сидіти за інструментом, прищепити їй навички

звуквидобування, виховати в неї дбайливе ставлення до звуку, навчити чути свою гру. Всі знання, що передаються дитині, потрібно узгоджувати з її особистістю і можливостями.

Деякі діти працюють швидко, але недостатньо ґрунтовно. Інші – вирізняються ретельним підходом до вивчення матеріалу, але повільно працюють з ним. Зустрічаються, звичайно, й учні з дивовижною працездатністю, легкістю у засвоєнні матеріалу або такі, що працюють недостатньо старанно. У зв'язку з цим викладач повинен диференціювати свої вимоги.

Підтвердження цьому знаходимо у праці «Перша зустріч з музикою» талановитої піаністки та педагога А. Д. Артоболовської. Її багаторічний досвід показав, що буквально до кожної дитини, незалежно від ступеня її обдарованості, можна знайти відповідний підхід, «підібрати ключі» для входження в країну музики» [2].

Викладач, який працює з дітьми дошкільного віку, повинен добре знати дитячу психологію. Дошкільнята не здатні надовго зосереджуватися на одному завданні, тому викладачеві необхідно:

- 1) проводити урок настільки різноманітно і барвисто, щоб протягом усього часу цікавість дитини не слабшала;

- 2) швидко переключатися на інші види діяльності, постійно вводити на уроці щось нове (у формах роботи, методичних прийомах, репертуарі), чергуючи вправи, які потребують зосередженості, з легкими завданнями.

Іншою характерною рисою цього віку є емоційне сприйняття навколишнього світу. Це необхідно враховувати під час уроку. Не слід зволікати з відповіддю на запитання, що виникли у дитини. Її допитливість має бути задоволена негайно.

Ще одна особливість – це інший темп мислення. Маленький учень думає повільніше. Досвід показує, що будь-який примус до поспіху призводить до

негативних наслідків, адже вносить в урок занепокоєння і острах. Нові враження, нові знання, якщо вони навіть нескладні, вимагають часу, щоб закарбуватися у дитячу пам'ять.

Спостерігаючи за дітьми 5 – 6 років, можна відзначити їхню схильність до образного мислення. З цієї причини на занятті потрібно спочатку показати той чи інший предмет, виконати ту чи іншу образну п'єсу і тільки тоді пояснювати значення слова. Надзвичайно ефективно при такому підході себе проявляє використання дидактичного матеріалу: карток, малюнків та різноманітних іграшок, що сприяють пробудженню фантазії та зацікавленості у маленького учня. Веселі, жартівливі вірші, цікаві загадки також поживляють заняття та полегшать розуміння нового матеріалу.

Дитина легко сприймає нове, однак так само легко і забуває його. Цю особливість необхідно обов'язково враховувати і постійно повертатися до пройденого матеріалу, закріплюючи його.

Важливе місце в житті дитини займає ігрова діяльність. Саме через гру розвивається увага і сприйнятливість, мова, емоції, вміння спілкуватися з оточуючими. Дослідженням дитячої гри займалися відомі педагоги й психологи різних часів: Е. Берн, Л. С. Виготський, Й. Хейзінг, Д. Б. Ельконін, К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та інші.

На думку психологів, гра значною мірою змінює психіку дитини та є основним видом діяльності у дошкільний та молодший шкільний період. Л. С. Виготський відзначав: «У ранньому дитячому віці дитина рухається від дії до думки... Це проявляється в усіх видах діяльності, і, насамперед, у грі» [5].

Педагог та вчений А. С. Макаренко вважав, що гра є найважливішим шляхом виховання і в дитячому колективі повинна займати центральне положення [7].

Ігрові методи навчання досить прості для сприйняття і не вимагають від дітей значних зусиль і уваги, на противагу традиційним формам навчання.

Зниження цікавості та уваги у суспільстві до навчання у музичній школі – одна з причин необхідності впровадження ігрових методів у класі фортепіано. Ігрові форми й методи є поштовхом розвитку зацікавленості до занять та музики в цілому.

«Більше казки, більше фантазії! Не втомлюючись, розповідати й показувати, «чаклувати навколо музики»», – писала відома піаністка Ганна Артоболевська [2].

У своїй роботі з початківцями я багато років використовую різні форми гри: театралізовані ігри, ігри-вправи за інструментом, дидактичні ігри, а також ігри, спрямовані на розвиток почуття ритму, на засвоєння характеру музики та розуміння музичного образу.

У постановці музичної вистави «Казка про нерозумне мишеня» (музика О. Геталової, за віршами С. Маршака) були задіяні всі учні мого класу, зокрема й шестеро з підготовчого. Молодші учні – герої казки – зображали тварин (мишку, качку, конячку, жабку тощо) за допомогою виконання легких пісень, ритмічних рухів під музику. Вони також уважно слухали вступ і перегри між номерами казки. Учні середніх і старших класів об'єднались у вокальну групу, яка передавала дії казки. Батьки взяли участь у підготовці костюмів для маленьких артистів. Улюблені вірші С. Маршака, мелодії, легкі для виконання, щасливий кінець казки – все це в цілому дозволило створити захоплюючу історію, в якій діти з різними музичними здібностями з великим задоволенням і творчим натхненням взяли участь. А вже за кілька років, коли колишні маленькі артисти перейшли в четвертий клас, на прикладі тієї ж казки (з кількаразовим повторенням приспіву «Мишки» й пісеньками-куплетами різних тварин) на уроці була проведена бесіда про побудову форми «рондо». Жваві спогади про казку допомогли моїм учням легко й надійно засвоїти новий матеріал.

Результати навчання проявляються найчастіше лише з роками. А що може порадувати викладача чи не найбільше, ніж відчуття, що його терпляча й кропітка праця була не марною?

«Музика – це цілий світ, увійти в який може тільки той, хто розуміє її мову...» [10]. Так сказала відомий український педагог Н. В. Гриднева у своїй книзі «Хочу грати на роялі».

У дошкільний період навчання викладачеві необхідно знайомити учня з різноманітними музичними творами, щоб сприяти розвитку музичного кругозору дитини, її слухових уявлень і привчити її до вміння слухати невеликі п'єси. Музичний матеріал для таких занять має бути цікавим і доступним за змістом, щоб викликати відповідну реакцію учня. В процесі слухання музики учень має ознайомитися з жанрами пісні, танцю і маршу, музичними іграми і казками, малюнками природи, музичними портретами. Для такої форми роботи з учнем підготовчого класу можна використовувати як зарубіжну класику, так і музику українських композиторів. Це п'єси зі збірників: «Дитячий альбом» П. Чайковського, «Дитяча музика» С. Прокоф'єва, «24 п'єси для дітей» В. Косенка, «Карусель» Ю. Рожавської, «Фортепіанні п'єси для дітей» Ю. Шуровського, «Музична скринька» Л. Іваненко, а також сюїта для фортепіано з балету Ю. Шамо за мотивами казок Г. Андерсена, сюїта за казкою Г. Андерсена «Снігова королева» Ж. Колодуб.

Після виконання бажано провести бесіду з учнем про характер прослуханих п'єс, про те, який емоційний стан передає в них автор (сумно – скорботно, радісно – весело). Запитати, що учень почув у музиці: пісню, веселий танець або чіткий марш? Звернути увагу на засоби музичної виразності: особливе звучання регістрів, силу звука, особливості ритму та інше.

З тріади п'єс «Хвороба ляльки», «Похорон ляльки», «Нова лялька» П. Чайковського чи п'єс «Не хочуть купити ведмедика», «Купили ведмедика» В. Косенка можна створювати маленькі казки. Словесні пояснення

пожвавлюють сприйняття та емоційний відгук учня. Ознайомлюючи дитину з доступними їй уяві музичними образами, можна запропонувати їй підготувати до прослуханих п'єс малюнки, фігурки з пластиліну і навіть іграшки.

Під час прослуховування музичних творів діти отримують уявлення про те, що мелодія складається з різних тривалостей та має певний метро-ритм. Відчуття ритму дитини краще за все починати розвивати за допомогою дитячих лічилок: «Сорока-ворона», «Зайчик, зайчик-побігайчик», «Сонечко», «Дін-дон» та інші. Тому пропонуємо учню виразно прочитати вірші, а потім поплескати в долоні та визначити довгі й короткі склади-удари. Далі ускладнюємо завдання: поплескати в долоні й прокрокувати своє ім'я.

Наступна вправа: прослуховуючи різножанрові п'єси (вальс, полька, марш), пропонуємо учню відмічати ударами долонь його пульс.

Я урізноманітнюю таку форму роботи у класі, використовуючи музичні шумові інструменти – маракаси, трикутники, кастаньєти, барабани. Наприклад, на відкритому концерті класу для батьків при виконанні п'єси «Марш дерев'яних солдатиків» П. Чайковського, учні підготовчого класу за допомогою трикутників і барабану відмічали метро-ритм твору.

Гра-вправа «Моя велика сім'я» дозволяє дітям легко засвоїти тривалості нот. Діти «бігають восьмими», мама і тато «ходять четвертними», бабуся рухається повільно – половинними, а дідусь – цілими. Подобається дітям і такий варіант вправи – «мама іде разом з бабусею»; «тато разом з дідусем» тощо. В такій грі можлива участь двох учнів або учня і вчителя.

Різноманітні ритмічні завдання, які виконуються на інструменті у допотопний період (наприклад, у різних октавах), розвивають зацікавленість та фантазію учня. Навіть, якщо партія дитини складається з однієї ноти, вона вже знайомиться з клавішами, регістрами фортепіано та засвоює ритм, ритмоінтонації, елементарну динаміку і початкові ігрові навички. Коли дитина імітує годинник, кроки, відлуння, стукіт дощу, вона розвиває свою уяву.

На даному етапі роботи з учнем ефективними є наступні вправи:

- **«Відлуння»**

- За інструментом вчитель і учень;

- у казковому лісі прозвучало «слово» (кроки тварин, шурхіт листя, будь-який інший звук – імпровізація вчителя в низькому регістрі *f* чи *mf*, лаконічно, щоб легко було запам'ятати);

- чарівне відлуння учень повторює все тричі в різних октавах – *mp*, *p*, *pp*.

«Відлуння» можна виконувати не буквально – ритм зберігається, інтонація варіюється;

- «відлунням» спочатку може побути вчитель і продемонструвати, як це можна зробити;

- вчитель і учень міняються ролями; можна посадити за інструмент двох учнів, а можна навпаки, все доручити одному й додати таку умову: і слово, і кожна відповідь відлуння виконуються двома руками.

- **«Вітер і птахи»**

- Низький регістр – розмови дерев-велетнів у вітряну погоду (імпровізує вчитель на чорних клавішах);

- високий регістр – коли вітер вщухає, розпочинають співати птахи: зозулі, синиці, солов'ї (імпровізація учня на чорних клавішах), секунди – синиці, терції – зозулі.

Можливий варіант цієї ж гри – **«Лісові птахи»**

- за інструментом два учні: один – в малій октаві відображає стукіт дятла (відповідно до заданого ритму), другий учень – спів пташок.

Основною метою розвитку метро-ритму в таких вправах-іграх є виховання у дитини відчуття метричності, яке допоможе далі працювати над

такими інструментальними жанрами, як етюди, старовинні танці, сонатини та варіації.

Наприклад, у роботі над сонатиною я пропоную учню співати мелодію й одночасно марширувати. Це ефективний метод роботи над метро-ритмом у великих формах.

До початку навчання гри на фортепіано руки дитини були інструментом праці чи ігрових дій. Тепер виникає нова ситуація: руки стають голосом дитини. Вони ніби виражають її душу, почуття, музичне сприйняття.

Ігрові рухи піаніста-початківця налаштовуються поступово та пов'язані із фізичними особливостями побудови рук. Руки дітей бувають найрізноманітніші: широкі й вузькі, міцні й слабкі, пластичні й «кострубаті», м'які й жорсткі.

«Те, що підходить одній руці, – пише М. Лонг, – може бути шкідливим для іншої. Потрібно завжди пристосовувати технічні завдання до характерних особливостей руки, до її анатомічної будови, структури, розміру й природнього розтягнення» [3].

Кожна дитина має свій особистий шлях розвитку, але принципи, що складають основу виховання піаністичних навичок, мають бути незмінними. Головний із них – навчити дитину чути звуковий результат того чи іншого руху рук на клавіатурі. Запам'ятовування фізичних відчуттів, пристосування рук і пальців до клавіатури має відбуватися разом із сприйняттям звучання.

Формуванню вільного піаністичного апарату учня допомагають підготовчі вправи. Прикладом цього є комплекс вправ Ганни Артоболевської: «Туди-сюди», «Лялька зіпсувалась», «Маятник», «Млин», «Колобок» та інші. Гімнастика рук, пальчикові ігри змушують працювати великі м'язи (плече, лікоть, кисть) та дрібні м'язи (пальці), дозволяють контролювати їх свободу, координувати рухи правої та лівої рук. Крім того, більш активними стають процеси мислення, розумовий розвиток, оскільки пальчикові ігри (коли зайняті

обидві руки) сприяють підвищенню активності як лівої, так і правої півкуль мозку, покращенню взаємозв'язку між ними. Відомий фізіолог І. Павлов писав: «Руки вчать голову, потім, порозумнішавши, голова вчить руки, а вмілі руки знову сприяють розвитку мозку» [11].

Супровід гімнастичних вправ віршами створює емоційне підґрунтя, допомагає зрозуміти ритм, розвиває уявлення і мислення дитини. Таку методику пропонує відома педагог-методист Н. М. Найдич у своїй книзі «Будемо вчитися грати» [4]. В ній порушені проблеми допотопного періоду гри на фортепіано: досягнення свободи піаністичного апарату від плеча до кінчиків пальців, охоплення всього простору клавіатури, розвиток координації рухів; а також подані вправи для релаксації.

Коли дитина вимовляє слова, фрази, вірші під час виконання вправ, вона зайнята текстом і не фіксує свою увагу на руках. Руки залишаються вільними і викладач може непомітно для дитини «формуєвати» їх, постійно контролюючи свободу піаністичного апарату.

Спираючись на досвід та методику відомих викладачів, я розробила вправи-ігри, які використовую в роботі з маленькими учнями.

1. Вірш про нотний стан

Нотний стан про всіх подбає,

П'ять лінійочок він має.

Нотний стан – це нотний дім.

Скільки ж нот живе у нім?

Завдання: простукати усіма пальчиками на кришці інструмента (положення руки як під час гри на фортепіано) двома руками разом і по черзі. Слід звернути увагу на правильне положення всіх пальчиків, а також на свободу кисті.

2. Вірш про ноту До¹[6]

1 1 2 2 3 3 4 4

На лінійці додатковій

1 1 2 2 3 3 4 4

Влаштувалася чудово

5 5 4 4 3 3 1

Тут немов її гніздо,

5 5 4 4 3 3 1

Відгадали – нота До!

Завдання: спочатку простукати третім пальцем окремо кожною рукою, потім двома руками разом. Декламуючи вірші, постійно звертати увагу на тривалість звуків, знаходити самостійно довгі й короткі звуки.

Ускладнити завдання, підписавши над віршем аплікатуру. «Промовляти»² кожною рукою, але вже різними пальчиками.

3. Вірш про ноту Ре

1 2 1 3 1 4 1 5

Під першою лінійкою

1 2 1 3 1 4 4

Співає пісню дзвінко,

1 2 1 3 1 4 5

Про нове і про старе.

1 2 1 3 1 4 5

Це, звичайно, нота Ре!

Завдання:

---

¹ Цифри над рядками віршів позначають фортепіанну аплікатуру.

² У даному випадку і надалі під словами «промовляти», «проговорювати» розуміємо постукування пальцями по кришці фортепіано під читання вірша.

- 1) вивчити напам'ять вірш, запам'ятати аплікатуру;
- 2) «проговорити» перший, другий рядок правою рукою, третій, четвертий – лівою. З першого пальця здійснювати стрибок в сторону на 2, 3, 4, 5 пальці;
- 3) «проговорити» вправу двома руками: 1-ший палець – ліва рука, 2, 3, 4, 5 – права рука і навпаки (1 рядок вірша – 2 п., 2 рядок – 3 п. і т.д.).
- 4) ввести вправу на подвійні ноти, об'єднавши цю аплікатуру в пари:

2 2 3 3 4 4 5 5
1 1 1 1 1 1 1 1

Під першою лінійкою

2 23 3 4 5 5
1 11 1 1 1 1

Співає пісню дзвінко... і тому подібне.

«Проговорити» вірш таким чином кожною рукою і змінюючи руки за рядками. Особливу увагу звернути на перший палець, до якого постійно повертаємося у вірші.

4. Вірш про ноту Мі

2 1 3 1 4 1 5 1

На лінійку першу всілась

2 1 3 1 4 1 5 1

І співати заходилась:

2 1 3 1 4 1 5

Дуже зручно тут мені,

2 1 3 1 4 1 5

Відгадали? Нота Мі.

У цій вправі також приділяємо велику увагу роботі першого пальця. В цьому разі перший палець стукає легше, оскільки потрапляє на ненаголошені склади. В цьому вірші 2, 3, 4, 5 пальці – опорні.

5. Вірш про ноту Фа

Між лінійками присіла

І усіх розвеселила.

Її пісня не стиха –

Це, звичайно, нота Фа!

Завдання: вправу «проговорити» всіма пальцями одночасно, вивчити напам'ять. Промовляти «в ролях»: учень промовляє ритмічний малюнок вірша, вчитель у цей час стукає пульс, і навпаки. Ускладнити завдання: проговорити вірш двома руками одночасно, однією рукою ритм, іншою – пульс. Руки змінювати.

6. Вірш про ноту Соль

1 2 3 4 5 4 5 4

Нота Соль – та клопіт має,

1 2 3 4 5 4 5 4

Бо скрипковий ключ тримає,

4 4 3 3 2 2 1

Другу лінію вона

4 4 3 3 2 2 1

Дуже міцно обійма.

Завдання: записати ритмічний малюнок вірша. Запам'ятати аплікатуру. На вже відомих нотках вивчити й записати пісеньку, основу на поступеневому русі – від ноти До до Соль, вгору і вниз відповідно до аплікатури (знайти на інструменті звуки, що відповідають пальцям при цьому рухові: вгору і вниз). Грати пісеньку кожною рукою окремо і обома разом.

Для лівої руки – аплікатура відповідно рядкам вірша:

5 4 3 2 1 2 1 2

5 4 3 2 1 2 1 2

2 2 3 3 4 4 5

2 2 3 3 4 4 5

7. Вірш про ноту Ля

Між Соль і Сі стоїть вона

Ця нота ніжна, чарівна.

Чути спів її здаля,

Відгадали? Нота Ля!

Вправа готує до гри широких інтервалів – квінт, секст.

Завдання: уважно стежити за правильним положенням першого й п'ятого пальців. Відповідно до ритму вірша проговорювати вправу 1 і 5 пальцями разом, змінюючи руки. На цьому ж вірші пропонується вправа для гри легато по два звуки: переходи з першого на п'ятий палець і назад здійснюються широкими помахами долоні.

8. Вірш про ноту Сі

Гаму До мажор вінчає

І високий голос має.

Знають тут її усі –

Це, звичайно, нота Сі!

Завдання: скласти мелодію і проспівати її під власний акомпанемент (по одній ноті в кожній руці, чергуючи руки).

Під час виконання цих вправ засвоюються ноти першої октави, набуваються основні піаністичні навички, відбувається ознайомлення зі штрихами. Під час роботи використовується компонування елементарних мелодій і підбір акомпанементу до них, закладається теоретична основа для роботи над метро-ритмом, починають формуватися аплікатурні принципи, що в цілому дає можливість прищеплювати юному музиканту піаністичну культуру.

Використання нескладних віршів дозволяє максимально урізноманітнити заняття і застосувати творчі форми роботи.

Методів і форм роботи з дітьми дошкільного віку дуже багато, але вірні тільки ті, що перетворюють урок на казку, де можна творити, фантазувати і навчатися з радістю!

II

Учні 11 – 14 років належать до середнього шкільного віку. Це перехідний період у житті підлітка, для якого характерні значні зміни в усіх структурах центральної нервової системи та кістково-м'язової тканини. Відбувається значна гормональна перебудова в організмі, сповільнюється темп діяльності дитини і на виконання відповідної роботи їй тепер потрібно більше часу. Підвищується втомлюваність під час навантажень, погіршується пам'ять, умовно-рефлекторна діяльність і рухові навички, спостерігається неврівноваженість емоцій і поведінки. Дитина може стати замкнутою. Це складний період в її житті. І як показує досвід, здебільшого саме учні 5 – 6 класів припиняють навчання в музичній школі.

Об'єктивні причини цього:

- під час перехідного періоду підлітку стає важко навчатися у двох школах;
- очевидне фізичне дорослішання змінює погляди підлітка на життя, його ціннісні орієнтири.

Відбувається різка зміна інтересів. У цьому віці учень може захопитися художнім мистецтвом, іноземними мовами, спортом і вже не так цікавитися музикою. Для учнів підліткового віку характерними є: активне формування особистості, потреба в спілкуванні з ровесниками, самовираженні й самоствердженні, розвиток самостійності, виникнення широкого кола інтересів.

Робота з дітьми-підлітками значно відрізняється від роботи з малюками. До дітей з віковими особливостями (4 – 6 класи) викладачеві потрібно шукати новий підхід, нові методи і форми роботи, побудовані на взаємній повазі і довірі. Якщо викладач не має контакту з учнями, то жодних успіхів у своїй роботі він не досягне. На мій погляд, на виховання дітей прямо впливає поведінка викладача в класі. «Учителю потрібно своєрідно відчувати учня, розпізнавати його настрої і прагнення». В цей період потрібно дослухатися до вподобань і бажань учня, виявляти доброзичливість, тактовність до нього, ретельно обмірковувати рівень складності та обсяг домашніх завдань. Основною метою навчального процесу в середніх класах є утримання інтересу до навчання.

Методи і форми роботи під час занять з учнем доцільно перенаправити в сторону музикування: більше читати з аркуша, розбирати популярні твори в нескладному та зручному перекладі, грати в ансамблі, підбирати мелодії, що сподобалися, тобто просто грати і якомога більше. Такі заняття зацікавлюють учня, він не втрачає зв'язку з інструментом. Сутність такої методики полягає в тому, що учень, виконуючи те, що найбільше до вподоби, одночасно напрацьовує техніку гри. В нього з'являється захоплення. Він чує, що, повторивши кілька разів, зможе зіграти ту чи іншу мелодію.

Для педагога надзвичайно важливо розвинути у дитини інтерес до музикування за фортепіано. Неабиякою допомогою в цьому може стати гра з фонограмою.

Гра п'єс з фонограмою дуже зацікавила учнів мого класу, адже грати під супровід симфонічного чи камерного оркестру – захоплююча практика. Крім того, якщо підліток не підготував сольний виступ до відкритого концерту, він зможе зіграти більш простий твір з фонограмою. Такий виступ надасть йому впевненість у собі та радість успіху в навчанні. На мій погляд, за допомогою такої форми роботи виховуються необхідні навички гри на фортепіано:

- впевнене знання тексту на пам'ять (гра без зупинок виховує виконавську дисципліну);

- вміння слухати ансамблевий супровід, багату темброву фактуру;

- вміння грати в характері;

- виконання в єдиному темпі стимулює до розвитку моторики.

Всі ці навички допоможуть учню набути базу знань для розучування та виконання сольних творів.

Сьогодні друкується багато збірників з нескладними п'єсами, додатком до яких йдуть диски з фонограмами. Наприклад, «П'єси-вправи» К. Ольорської, «12 збірників п'єс з фонограмами» О. Девіс, «Нотні барви» М. Москалець та інші.

Ефективною формою занять з підлітками також є фортепіанно-ансамблева діяльність. Залучення до неї учнів надає їм можливості для виконавської самореалізації та сценічного самовираження й самоствердження, підвищує інтерес до музичних занять у цілому. Завдяки урокам ансамблю у підлітків підвищується творча активність, самостійність, а взаємний обмін досвідом сприяє прискоренню особистісного розвитку.

Складаючи репертуарний план учня, необхідно постійно підтримувати зацікавленість дитини у навчанні. Важливою особливістю підліткового віку є вибіркоче ставлення до навчання, дисциплін, діяльності. Як доводить практика, якщо учню сподобався твір, то до роботи з ним він підійде свідомо і з більшою зацікавленістю. З'являється стійка мотивація, пов'язана із накопиченням знань, формуванням необхідних умінь і навичок, які надають можливість займатися самостійно творчою роботою. Вивчений із зацікавленням музичний твір, вдалий виступ, схвалення педагога і оточуючих забезпечують успіх у роботі учня-підлітка.

Практика показує, що учням 5 – 7 класів подобається працювати з такими фортепіанними ансамблями: «Гумореска» та «Вечірнє музикування»

Л. Шукайло; «Мелодія дощів», «Балаганчик» В. Коровіцина; «П'єси для фортепіано в чотири руки» М. Шмітца; вільна транскрипція твору П. Чайковського «Старовинна французька пісенька» В. Птушкіна; «Мелодія з кінофільму «Титанік» Дж. Хорнера в перекладі Л. Карпенко; токати «Шампанське» В. Гіллока.

Значну частину педагогічного репертуару складають п'єси малої форми. У фортепіанному репертуарі багато чудових збірників як з класичними, так і з сучасними творами, які вже стали хрестоматійним матеріалом. Учні-підлітки, незалежно від рівня знань, з великим задоволенням працюють над п'єсами малої форми. Мотивами цього є:

- зручний формат;
- різноманітність характерів і образів, що дає можливість викладачу вибрати твір, який сподобався учню і який дозволить виявити його музичні переваги;
- багата стилістична й жанрова різноманітність;
- можливість використання таких творів під час концертів.

Для викладача робота над творами малої форми – це закріплення набутих навичок у роботі з гамами, етюдами і творами великої форми, які учням не дуже до вподоби.

Як показує особиста практика, репертуар учнів 4 – 6 класів можна збагатити творами В. Гіллока³. Його музика вирізняється яскравою образністю, свіжістю та простотою. В ній автор поєднує барвисті мелодії та просту фактуру, не перевантажуючи виконавця технічно. Мелодику В. Гіллока учень засвоює дуже швидко, адже їй притаманні інтонації, що «провокують» слух дитини «піти» за мелодією. В п'єсах з нескладним текстом автор ставить перед учнем

---

³ Вільям Гіллок (1917-1993) – відомий американський педагог і композитор фортепіанної музики для дітей і юнацтва.

певні виконавські завдання. Тому музика, яку учні розучують з великим задоволенням і бажанням, використовується у вихованні ігрових навичок.

Названий «Шубертом дитячих композиторів» на честь свого мелодійного обдарування, Вільям Гіллок написав більше 400 фортепіанних п'єс (соло та ансамблів) для учнів різного віку. Серед них кілька збірників для дітей різного віку: «Акцент на соло», «Дитячий альбом», «24 ліричні прелюдії в романтичному стилі», сонатини, етюдів і ансамблі.

П'єси зі збірки «24 ліричні прелюдії в романтичному стилі» є гарним доповненням навчального репертуару для учнів-підлітків мистецьких шкіл. Програмність п'єс пробуджує дитячу фантазію, стимулюючи до подальшого розвитку образу. Під впливом Добре темперованого клавіру Й. С. Баха та етюдів Ф. Шопена, В. Гіллок написав по одній п'єсі в кожній тональності, щоб допомогти учню засвоїти їх. Таким чином виник цикл романтичних прелюдій, які складаються з 24 різнохарактерних п'єс з різними технічними труднощами у всіх тональностях. Кожний твір має свій характер і стиль, містить одне чи декілька виконавських завдань. Яскравість назв і музичних образів, у поєднанні з нескладним фактурним викладом, роблять процес вивчення п'єс захоплюючим, а виконання приємним. Прелюдії «Легенда», «Літній шторм», «Місячне сяйво», «Привид вершника», «Нічна пригода», «Колібри» найбільше подобаються учням. Ці твори можуть бути зараховані до програм конкурсів, академічних концертів та відкритих концертів класу.

На сьогодні надзвичайно важливим є духовне відродження суспільства. З цієї причини завдання духовно-морального виховання учня-підлітка через вивчення української музики має стати пріоритетним напрямом діяльності сучасної мистецької школи.

Важливим завданням викладача з фаху є збагачення репертуару творами українських композиторів. Розкриваючи красу творів різного стилю, своєрідність національних ознак музики, педагог дає учневі уявлення про місце

мистецтва його народу серед всесвітньої культурної спадщини, прищеплює кожній дитині почуття національної гідності.

Багато відомих українських композиторів різних поколінь присвятили частину своєї творчості дітям: М. Лисенко, Л. Ревуцький, В. Косенко, В. Барвінський, Ю. Рожавська, М. Сільванський, Ю. Щуровський, А. Штогаренко, М. Степаненко, М. Скорик, Ж. Колодуб, Ю. Шинкаренко та інші. Їхні твори сприяють розвитку творчих здібностей, тому використовуються як навчальний матеріал у мистецьких навчальних закладах.

Відома українська композитор, викладач Івано-франківської дитячої музичної школи Яна Бобалік збагачує своїми творами сучасний український дитячий репертуар. Збірки для дітей «Різнобарвна веселка нот», «Музичний дивосвіт», «Музичне сузір'я» найкраще характеризують її творчу особистість.

Як викладач вона добре відчуває внутрішній світ дитини, тому учні розуміють її музичну мову. Особливою рисою талановитого композитора є вміння простими елементами (характерним штрихом, влучним акцентом, несподіваним гармонічним акордом тощо), творити цікаві музичні картини. Дитячій музиці Яни Бобалік властивий пісенний мелодизм, сучасна ритміка, яскрава образна палітра.

Збірка «Музичне сузір'я» – це 20 фортепіанних п'єс малої форми, які призначені для учнів 4 – 6 класів. Як викладач фортепіано, Яна Бобалік добре знає методику навчання гри на фортепіано. Тому її мініатюри за допомогою засобів фортепіанної фактури розвивають у учня: образність мислення, відчуття ритму, навички гри різними штрихами та технічними формулами (дрібна техніка, подвійні ноти, акорди), навички педалізації (запізнююча, гармонічна).

Учні мого класу із задоволенням вивчають такі п'єси, як: «Місячна казка», «Журавлина пісня», «Вітер-пустунець», «Загадкові клавіші», «Магічна музика», «Осінь у моєму місті».

Тому твори Яни Бобалік можуть стати корисним навчальним матеріалом для викладачів та учнів мистецьких шкіл.

Висновки

Якщо в загальноосвітній школі існує чіткий розподіл на викладачів молодших класів та викладачів-предметників, які викладають у середніх і старших класах, то у сфері музичної педагогіки, зокрема в навчанні гри на фортепіано, про подібне розмежування не йдеться.

Специфікою навчання в мистецькій школі є те, що за шестирічним учнем наступним на урок приходить п'ятнадцятирічний випускник і навпаки. Тому навчання учнів різного віку в класі фортепіано вимагає від педагога: володіння основами педагогіки, психології, фізіології; творчого підходу до уроків; знання класичного і сучасного педагогічного репертуару; осмисленості, поступовості у своїй роботі, її систематизації.

Методи і форми навчання, що пов'язані з урахуванням вікових і психологічних особливостей учнів, позитивно впливають на:

- заохочення дітей до навчання та творчості;
- розвиток особистості учня, його здібностей та творчої фантазії;
- поступово формують музичні знання, вміння та навички;
- створюють ситуації успіху в навчанні.

Як справедливо вважає В. Сухомлинський: «Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб, виявивши сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці» [9].

Список використаних джерел

1. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Музичний інструмент фортепіано» елементарного підрівня початкової мистецької освіти від 16 липня 2019 р. URL: https://www.dnmczkmo.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/NP_ELEMENT_FORTEPIANO.pdf (дата звернення: 14.09.2021 р.).
2. Артоболевская А. Д. Первая встреча с музыкой [Ноты] : учебн. пособ. : из опыта работы педагога-пианиста с детьми дошкольного и младшего школьного возраста. Санкт-Петербург : Композитор. 2013. С. 5.
3. Бирмак А. В. О художественной технике пианиста : Опыт психофизиологического. анализа и методы работы. Москва : Музыка. 1973. С. 72.
4. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка : Хрестоматия по детской психологии: от младенца до подростка : учеб. пособ. Москва : МПСИ. 2005. С. 283 – 299.
5. Гриднєва Н., Храпачова М., Лавро К. Київ : Музична Україна. 2016. С. 191.
6. Лещук С. О. Музична веселка : навч. посіб. для дітей дошк. та мол. шк. віку. Вінниця: Нова книга. 2010. С. 21, 25.
7. Макаренко А. С. Воспитание гражданина. Москва : Просвещение. 1988. С. 244.
8. Найдич Н. Будем учиться играть! Киев : Оптима. 2010. С. 3.
9. Синиця І. О. Про педагогічний такт учителя. Київ : Радянська школа. 1969. 206 с.
10. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю. Київ : Радянська школа. 1984. С. 23.

11. Яловська О. О. Пальчики дошкільнят: розвиваємо руку – розвиваємо мозок. Тернопіль : Мандрівець. 2010. С. 10.

Нотні матеріали

1. Gillock W. Lyric Preludes in Romantic Style: 24 Short Piano Pieces in All Keys. Alfred Music. 1995. 36 p.

2. Gillock W. Champagne Toccata. Willis Music. 2005. 8 p.

3. Бобалік Я. Я. Музичне сузір'я. Івано-Франківськ : Симфонія форте. 2008. 56 с.

4. Карпенко Л. Альбом шанувальника музики. Вип. 4 . Київ : Міністерство культури і туризму України. 2010. 44 с.

5. Коровицын В. Исполнение желаний : альбом фортепианной музыки. Санкт-Петербург : Феникс. 2009. 64 с.

6. Птушкин В. М. Пьесы и ансамбли для фортепианно. Харьков : Фактор. 2006. С. 77.

7. Шмітц М. Джазовий Парнас (для фортепіано). Т. 3. Лейпциг: Manfred Schmitz. 1987. 151 с.

8. Шукайло Л. Ф. Пьесы и ансамбли для фортепианно. Харьков : Фактор. 2006. С. 45, 54.